

**ТЕМАТИЧНИЙ СПЕКТР БРИТАНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО
ПОСТПОСТМОДЕРНІЗМУ: НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ «АМСТЕРДАМ»,
«СУБОТА» І. МАК'ЮЕНА ТА «ХМАРНИЙ АТЛАС» Д. МІТЧЕЛЛА**

Дроздовський Д. І.

кандидат філологічних наук,

науковий співробітник відділу західних та слов'янських літератур

Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України

orcid.org/0000-0002-2838-6086

drozdovskyi@ukr.net

Ключові слова:

*постпостмодернізм, сучасний
британський роман, сенс,
метафізичний детермінізм.*

У статті на матеріалі романів «Амстердам» і «Субота» І. Мак'юена визначено спектр тем, що репрезентують постпостмодерністський британський роман. Окреслено філософські параметри британських романів, зокрема досліджено такі характеристики, як телеологічність і сенсубуттєвість, що детермінують шукання персонажів і їх світоглядні настанови. Узагальнено дослідження зарубіжних і вітчизняних науковців (О. Джумайло, М. Бівіл, Б. Шалагінов та ін.), які на основі текстуального вивчення сформулювали перелік відмінностей постмодерністського роману, що засвідчує трансформацію постмодернізму в іншу естетичну й культурну з'яву. Наголошено на світоглядно-філософських особливостях, які репрезентують концепцію раціональності або «квазіпозитивістського» (М. Бівіл) мислення як маркер відмежування постпостмодерністського нарративу від постмодерністського. Визначено експлікацію в постпостмодерністських романах тем і проблем, властивих «великим нарративам». Розвинуто ідею «метафізичного детермінізму» в романі «Хмарний атлас» Д. Мітчелла як чинника, що поєднує постмодерністську незавершеність із постпостмодерністським прагненням наблизитися до істини й аналізувати дійсність як таку, що містить сенси. Сучасний британський роман окреслено в парадигмі жанрової традиції інтелектуального роману, який репрезентує відповідний спектр філософських проблем, для яких поняття сенсу є ключовим. Визначено форми експлікації (квазі)позитивістських світоглядних настанов у британському літературному постпостмодернізмі на матеріалі романів «Амстердам» і «Субота». З огляду на наявні в літературознавстві інтерпретаційні моделі стосовно британської постмодерністської та постпостмодерністської романістики (О. Джумайло, М. Бівіл) на матеріалі романів І. Мак'юена визначено, що окремі з характеристик, представлених у теоріях постмодернізму, знаходять свій вияв і в постпостмодернізмі, а такі чільні теоретики постмодернізму, як Ф. Джеймісон, стають першими теоретиками постпостмодернізму. Визначено знакове місце романів «Амстердам» і «Субота» І. Мак'юена в процесі формування постпостмодерністського художнього нарративу.

**THE THEMATIC RANGE OF BRITISH LITERARY POST-POSTMODERNISM
IN IAN MCEWAN'S "AMSTERDAM" AND "SATURDAY"
AND DAVID MITCHELL'S "CLOUD ATLAS"**

Drozdovskiy D. I.

Candidate of Philological Sciences,

Academic Fellow at the Department of Western and Slavic Literatures

Shevchenko Institute of Literature of the National Academy of Sciences of Ukraine

orcid.org/0000-0002-2838-6086

drozdovskiy@ukr.net

Key words: *post-postmodernism, contemporary British novel, meaning, metaphysical determinism.*

The research offers an analysis of two of Ian McEwan's novels "Amsterdam" and "Saturday", and discusses the features that give grounds to outline the transition of the British postmodern novel to the post-postmodern. The philosophical parameters of the British novels, in particular their teleology and seeking for senses concepts, have been outlined. These parameters determine the worldview of the characters and explain their intentions. The researches of scholars (O. Dzhumaylo, M. Beaville, B. Shalahinov, etc.) who drew up a list of differences in the contemporary novel, which visualizes the generalized transformation of postmodernism, have been discussed. Emphasis is placed on the worldview and philosophical features that represent the concept of "rationality" or quasi-positivistic view as a marker to distinguish the post-postmodern narrative from the postmodern. The explication of themes and problems inherent in "grand narratives" in post-postmodern novels is set out, and the manifestations of the emotional sincerity of post-postmodern characters are analyzed. The idea of "metaphysical determinism" is developed in D. Mitchell's "Cloud Atlas" as a factor that combines postmodern incompleteness with the post-postmodern desire to approach the truth and analyze reality as meaningful. The contemporary British novel is outlined in the paradigm of the genre tradition of the intellectual novel representing an array of philosophical problems for which the concept of meaning is key. Forms of explication of quasi-positivistic views in British literary postmodernism are described and the views of O. Dzhumaylo and M. Beaville in their analyses of I. McEwan's novels are discussed. The academic approach to ideas about the historical boundaries of postmodernism and approaches to the interpretation of works written during the period of dominance of postmodern philosophy and poetics is been discussed. It is emphasized that some of the features presented in theories of postmodernism are already evident in post-postmodernism, and leading theorists of postmodernism such as F. Jameson became the first theorists of post-postmodernism.

Вступ. Англійська проза залишається філософською і в ХХІ ст. Літературний період, на який припадають романи, що написані після 2000 р., окремі теоретики літератури називають постпостмодерністським, часом послуговуючись і альтернативними назвами (неофабулізм, метамодернізм, альтермодернізм та ін.). Творчість сучасних британських письменників Іена Мак'юена [13, с. 17–26; 14, с. 27–36] та Девіда Мітчелла [14, с. 372–382] є об'єктом аналізу та інтерпретацій у постпостмодерністській перспективі у провідних компендіумах [13; 14] британської літературно-критичної думки, що утверджують у

подальшому науковому обігу поняття постпостмодернізму. У будь-якому разі в науковій літературі дедалі виразніше утверджується теза про трансформацію постмодернізму в нове філософське та естетичне явище, на чому наголошує і М. Бівіл [9], відштовхуючись від поглядів Браяна Мак-Гейла, якого часто цитують і в згаданих компендіумах в аспекті окреслення постпостмодернізму. Жоден із британських компендіумів не пропонує бодай робочого визначення постпостмодернізму. У розділі про прозу Мері О'Фаррел у [13] Сьюзен Стрегл (Susan Strehle) пов'язує постпостмодерністську літературу з двома поняттями:

«рефлексивність» (“reflexivity”) та «історичний ревізіонізм» (“historical revisionism”) [13, с. 61]. У пропонуваній розвідці під британським пост-постмодернізмом розуміємо культурно-історичний період у літературному процесі Великої Британії, нижньою межею якого є 2000-і рр. (з огляду на окреслення цієї дати в лоні британської теоретичної думки у Б. МакГейла, Д. О’Гормена та ін.; безперечно, межа 2000 року є умовною, тож «Амстердам», виданий у 1998 р., вже оприявнює тенденції переходу постмодернізму в постпостмодернізм), представлений низкою напрямів (цифровий модернізм/діджимодернізм, неофабулізм, метамодернізм та ін.). Постпостмодерністським британським романам властиве залучення позалітературних елементів, використання (пост)позитивістського (квазіпозитивістського, за М. Бівіл) мислення, що передбачає шукання персонажів у царині сенсів, прагнення пізнати дійсність як систему, що містить закономірності, які поки що достеменно не можуть бути пояснені науково. Постпостмодернізм розвиває ідею множинної реальності, гри з різними її локасами, проте постпостмодерністський персонаж, не маючи можливості відрізнити вигадане від реального, усвідомлює, що одна з цих реальностей істинна в епістемологічному сенсі. Персонажі не відкидають можливості здобути новий сенс про реальність (ідея поступу, «потенціювання духу», за Гегелем), що засвідчує реактуалізацію в лоні британського постпостмодернізму філософських напрацювань німецького романтизму, передусім ідей Канта, Гегеля, Шеллінга, Ніцше та ін., на що звертали увагу зарубіжні теоретики, аналізуючи, наприклад, «Хмарний атлас» Д. Мітчелла або ж окреслюючи загалом постпостмодерністську панораму сучасного британського роману, як Софі Влакос [14, с. 100–113].

У британській (для О. Джумайло – англійській [див.: 1; 2]) літературній традиції постмодерністського періоду національна специфіка перемагає зовнішні впливи, під якими розуміємо поширені у Франції та США теорії постмодернізму й постструктуралізму, які мали вплив на формування постмодернізму як парадигми гуманітаристики. Англійські автори розкривають колізії, що виникають між персонажами, прагнучи обґрунтувати їх. Йдеться про увагу до внутрішнього світу, до виміру емоцій та ін., які для письменників важливіші за експерименти з формою. Як зауважує О. Джумайло: «Цікаві визнання найяскравіших представників англійського постмодернізму. Еміс, автор класичного постмодерністського роману «Гроші», що використовує, мабуть, усі 36 виокремлених Б. Стівнґіллом способів само-рефлексивної оповіді <...>, зазначає в інтерв’ю: «Думаю, що всі ми йдемо від ігрового, трюко-

вого тексту. Він подібний до будівлі з винесеними назовні комунікаціями... Зараз зрозуміло, що це глухий кут» [2].

Ф. Джеймісон, якого вважають одним із чільних теоретиків постмодернізму, водночас є і одним із перших теоретиків постпостмодернізму, який в останньому розділі вже майже канонічної студії “The Antinomies of Realism” (Verso, 2015) обґрунтував відмінність роману «Хмарний атлас» Д. Мітчелла від постмодерністських творів, наголосивши на тому, що поняття “postmodern novel” стало «загальною категорією», яка потребує уточнення. Дослідник розглядає «Хмарний атлас» як один із перших романів, який на композиційному рівні є експериментом постпостмодерністського періоду (зазначимо, що Ф. Джеймісон не вживає термін «постпостмодернізм»). Британські історики й теоретики літератури в згаданих компендіумах [13; 14] також визначають Д. Мітчелла ключовим автором періоду 2000-х років і окреслюють його інноваційні техніки письма та нову філософію сприйняття реальності персонажами та її художню репрезентацію.

Мета статті – визначити спектр тем, представлений у британському літературному постпостмодернізмі, зокрема в романах «Амстердам» і «Субота» І. Мак’юена, а також у «Хмарному атласі» Д. Мітчелла.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Марія Бівіл (Maria Beville) у статті “Getting Past The ‘Post-’: History and Time in the Fiction of David Mitchell” [9] розглядає слідом за Ф. Джеймісоном роман «Хмарний атлас» Д. Мітчелла як приклад твору, який не вкладається в парадигму постмодернізму. З постмодерністських елементів роману властиві, на думку ірландської дослідниці, такі: “generic hybridity, a fragmented structure, interrupted narratives, and an emphasis on illusion and simulacrum” (зазначені риси дослідниця бере з праці Гелен Мечініл (Helene Machinal) “Cloud Atlas: From Postmodernity to the Posthuman”, с. 127), проте також доцільно зафіксувати «явища», які вже не є постмодерністськими у своїй суті. Передусім М. Бівіл звертається до характеристики світоглядних параметрів роману, окреслюючи філософську настанову як «квазіпозитивістське ставлення до пам’яті» [9]. Друга важлива риса, що знаходить аналіз у роботі науковиці, – філософія «нової щирості» (концепція Адама Келлі (Adam Kelly [11])). Крім того, дослідниця звертає увагу на загальну зміну теоретичних підходів у західному літературознавстві для аналізу таких романів, як «Хмарний атлас». Їх розгляд дає підстави говорити про нові напрями в сучасній літературі, зокрема йдеться про “post-postmodernism, critical realism, new materialism, and new-millennial” («пост-постмодернізм, критичний реалізм, новий матеріалізм і літературу нового тисячоліття» [9]).

Одним із маркерів постмодерністської поетики, на думку М. Бівіл, є *незавершеність*, детермінована загальним відчуттям епістемологічної невпевненості, властивої постмодерністським творам. Натомість у «Хмарному атласі» представлено ідею «метафізичного детермінізму» [3], що передбачає уявлення про світ як цілісність буття на макро- й мікрорівнях. Персонажі є елементами в системі історичних перетворень і явищ, пов'язаних між собою. Проте поокремо персонажі не можуть вловити цього зв'язку. У романі наявність такого особливого детермінізму розкрита в символічному образі музичного секстету, який переходить від одного періоду до іншого. Крім того, в романі йдеться про мотив пізнання істини. М. Бівіл звертає увагу на слова в епізоді “Sloosha’s Crossing and Ev’rythin”: “true true is diff’reent to the seemin’ true”, “preshher’n’rarer’n diamonds” [12, с. 287–288].

Ідея *незавершеності*, як чинник постмодерного світовідчуття, в особливий спосіб представлена в творчості У. Еко, М. Павича, Дж. Фаулза та ін. авторів кін. ХХ ст. Проте експлікація самої ідеї незавершеності здобуває нових форм, що виходять за межі постмодернізму, пропонуючи теорію символічного сприйняття реальності та важливості символів (про їх роль і значущість для хронотопу у «Хмарному атласі» вже було написано [3]). Пізнання істини в «Хмарному атласі», на думку М. Бівіл, неможливе не через те, що істини, як такої, не існує, а через «віру»: “It (реальність – Д.Д.) exists, although it can only be accessed in a mediated form. But it is also contingent upon belief. <...>. This is opposed to the more radical epistemological uncertainty of postmodernism” [9]. Висновок ірландської авторки полягає в тому, що роман значною мірою репрезентує інакшу письменницьку стратегію (йдеться про настанову на схоплення й репрезентацію «матеріальної реальності»). “Truth” is ultimately upheld as an ideal and as a direct consequence of experience in the material world”, – зауважує дослідниця [9]). Водночас: “His insistence upon the universal and a-temporal nature of meaning, however, does not suggest a monolithic version of truth or reality” [9]. Репрезентація «правди» («істини») в романі представлена не есенційно (як стала монада), а феноменологічно й голістично. «Реальність» можливо пізнати не з локуса персонажів, котрі перебувають у тій самій реальності у певному часі, а на символічному рівні, аналізуючи закономірності й тенденції різних історичних періодів.

Простір, репрезентований у романі «Хмарний атлас» як необмежений у часі, реконструйовано як такий, що може бути прогнозованим у символічний спосіб, що загалом не відповідає постмодерністським настановам письма, на думку М. Бівіл:

“New sincerity seems to bring to literature offers too tight a closure on issues to do with history and fictionality than Mitchell seems to be comfortable with, as evidenced in the over-arching thematics of his fictions, which suggest circularity and causality, but never finality” [9]. «Нова щирість», яка не дає можливість дійти правди на окремому етапі розвитку цивілізації, не заперечує того факту, що загалом у реальності «Хмарного атласу» правда має місце й вона полягає в здатності людини (біо-робота) протистояти ідеологічним симулякрам і медіафейкам. Категорія минулого для постмодернізму постає одним із чинників сенсотворення й загалом визначення телеологічності (*цільпокладання*) письма.

Д. Мітчелл вдається до використання позитивістських філософських настанов, які, проте, для М. Бівіл є квазіпозитивістськими. Термін дослідниці суголосний концепції «метафізичного детермінізму», оскільки раціональній здатності прогнозувати події й аналізувати теперішнє та минуле жодним чином не протистоїть здатність вірити й віднаходити символістські форми зв'язку між явищами у подієвому перебігу художнього твору. Для М. Бівіл реальність у «Хмарному атласі» квазіпозитивістська, оскільки поруч із уявленнями про детермінізм історичних процесів причинно-наслідкові зв'язки зумовлені ідеологією, у романі наявне ірраціональне уявлення про «вищі сенси», які визначають логіку світу на макрорівні. Пізнання такої логіки можливе в інтуїтивний спосіб через символи (наприклад, музику). Символ постає формою зв'язку в «Хмарному атласі» Д. Мітчелла, причому, як показує М. Бівіл, ідеться як про зв'язок усередині одного роману («Хмарний атлас»), так і про зв'язок твору з іншими романами («Хмарного атласу», 2004, з романами “Ghostwritten”, 1999 та “The Thousand Autumns of Jacob de Zoet”, 2011).

Зауважу, що англійський постмодерністський роман О. Джумайло розглядає як філософське явище, у якому репрезентовано традиції інтелектуального роману. Дослідниця наводить міркування К. Неша з праці «Постмодерністське мислення: розкладаючи модель» (“The Unravelling of the Postmodern Mind”, 2001), які мають переконати читача, що є «інше дно» постмодернізму, яке не вичерпується суто ігровими стратегіями. Дослідницькі висновки з роботи О. Джумайло суголосні міркуванням Б. Шалагінова, який розглядає культуру постмодернізму не лише крізь призму «смерті автора», а кризу «великих наративів» вважає такою, що вже траплялася в різні культурно-історичні періоди: «На нашу думку, своєрідність «постмодерної» літературної ситуації полягає не в тому, що автор зникає з твору і самий твір перетворюється на самостійний рух тексту,

підживлюваний іншими, уже наявними текстами. <...>. Отже, своєрідність полягає не в цьому, а у співіснуванні двох мейнстрімів, між якими на наших очах встановлюється, очевидно, цілком нове якісне співвідношення і новий розподіл ролей» [7, с. 225–226]. О. Джумаїло, розглядаючи англійський постмодерністський роман, вбачає в ньому репрезентацію жанру філософсько-сповідальної прози, для якої роль автора визначальна. Тобто йдеться про співіснування в річищі одного літературного напрямку (постмодернізму) і «смерті автора» (за Р. Бартом), і утвердження авторського індивідуального світу, персонажі якого прагнуть пізнати реальність через категорію життєсвіту.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У постмодернізмі, репрезентованому у Великій Британії, дається взнаки специфіка розвитку англійської філософії, у якій важливу роль відіграють раціонально-емпіричні первні. Аналітичність англійської прози зумовила в ХХ ст. розвиток такого жанру, як інтелектуальний роман, який постав викликом на технологічні, політичні, соціальні негаразди. Філософія раціоналізму значною мірою спонукає письменників до аналітичного сприйняття дійсності та її художньої репрезентації в реалістично-подібній парадигмі. Оповідач у романі «Амстердам» зауважує: «Його сни були просто калейдоскопом уламків минулого тижня, справедливою відповіддю на його теми і емоційні виклики, але вони оминали – через мимовільну упередженість несвідомого – стратегію, логіку, яка фактично тримала його при глузді» [4, с. 224].

Острівний характер британців сформував особливий світогляд, який у ХХ ст. значною мірою спирався на традиції емпіричної філософії, а в ХХІ ст. почав взорувати на традиції німецької ідеалістичної філософії. Так, нині в лоні британського постпостмодернізму плідними видаються концепції Шеллінга та Гегеля про спіралеподібний рух природи, про перехід одного рівня в інший із одночасним удосконаленням форм матерії, про потенціювання та ін. Зазначені особливості філософської думки представлені в романі «Хмарний атлас». У цьому творі логіка розгортання подій має лінійно-спіралеподібний характер. На цій спіралі наявні моменти «катастроф», що позначають лінію апофеозу духу внаслідок конфліктного зіткнення людини та ідеології. Після кожного зіткнення відбувається одночасно і занепад (у кількісному плані), і піднесення (у якісному), що передбачає перехід розуму й духу на якісно вищий щабель. Розвиток лише технологій, як показано в романі «Хмарний атлас», не забезпечує гармонізації людини зі світом природи, а призводить до катастрофи внаслідок гіпертрофованої політики споживацтва й продукування надлишку товарів, розваг тощо. Вернон у романі «Амстер-

дам» стверджує: «Є речі, важливіші за симфонії. Вони називаються людьми» [4, с. 151].

Оповідач у романі «Амстердам» розмірковує над тим, що нібито зараз «немає нагального питання, яке хвилювало б громадськість, немає місця старим трюкам шантажистів і самовдоволених інформаторів» [4, с. 158], проте весь роман І. Мак'юена є запереченням цієї тези. Ідеться про появу нових технологій і нових потреб у підмінах в інформаційному середовищі, які сприяють творенню симулякрів. Одним із прикладів є робота сучасних видань у Великій Британії, про що зазначає один із персонажів роману «Амстердам»: «Прийшов час нам ставити побільше регулярних колонок. Вони дешеві, й усі так роблять. Знаєте, наймаємо когось із низьким або середнім рівнем інтелекту, можливо, жінку, яка писала б... ну, ні про що. Ви таке бачили. Ходить на вечірки і не може пригадати імен. Тисяча двісті слів» [4, с. 162]. Формалізація медіаформату й використання популістських або інших маніпулятивних технологій призводять до того, що медіа починають працювати як інструмент поширення ідеології, апофеозом чого є історія видавця «Удару кастетом» у «Хмарному атласі». Уже в 2000-і рр., як показує в романі Д. Мітчелл, медіа перетворюються на частину загальної політики гіпертрофованого ентертейнменту, що є частиною ідеології «капіталізму». Політика капіталістичних відносин, як показує Д. Мітчелл, оприявнює форми прихованого колоніалізму. В «Амстердамі» І. Мак'юен іронізує з надзвичайно швидких темпів встановлення залежності людини від медіа: «А тепер він (Клайв – Д.Д.) побачив її (цивілізацію – Д.Д.) такою, якою вона є насправді: квадратні милі вбогих сучасних будинків, чия головна мета полягає у підтримці телевізійних антен і тарілок; фабрики, що виробляють мотлох, який і по телевізору рекламувати ганьба; жалюгідні вервечки вантажівок, застряглих у черзі, щоб розвезти цей мотлох» [4, с. 79]. Уже в цьому ранньому романі І. Мак'юен критикує індустрію надлишкового виробництва й гіпертрофованого споживацтва, а в романі «Хмарний атлас» Д. Мітчелла цей мотив буде представлено як апофеоз трагічних перетворень цивілізації на «раба власних задовольень». «Постмодерн зафіксував повну зміну цінностей і цілепокладання. Найвищою цінністю зараз проголошена влада-сама-по-собі, влада-як-різновид-бізнесу; влада-як-найнадійніший-притулок-у-житті. А засобом її досягнення стала юрба, що перебуває під впливом «інстинкту задоволення»» [8, с. 229]. Британський постпостмодернізм розвиває традиції соціальної критики, властиві постмодернізму, поглиблюючи уявлення про соціальну прірву між різними класами й групами, унаслідок чого виникають протистояння,

конфлікти та ін. Не без іронії оповідач в «Амстердамі» підсумовує: «Якщо ж порівнювати з існуванням будь-якої іншої живої форми на землі, людський проект виявився не просто провальним – він був помилковим від самого початку» [4, с. 80]. Персонажі постпостмодерністських романів репрезентують раціональний підхід до життя. На думку Б. Шалагінова, «тема «приборканого» і адресно спрямованого афекту має також соціальне, політичне значення. Поширена думка, що постмодерн ставить під сумнів можливість раціонального і цільного пояснення світу. Замість однієї картини світу для постмодерну існує багатоманітність «версій і варіантів» реальності. І одна з причин цього – складність чуттєвої сторони людської природи, що не підлягає раціональному розумінню» [8, с. 225].

Стратегія раціонального осмислення дійсності допомагає постпостмодерністським персонажам перетворювати хаос навколо себе, упорядковуючи його за допомогою розуму: «Одна з його (Вернона – Д.Д.) вдалих інновацій, мабуть, єдина вдала, полягала у скороченні щоденної планерки від сорока до п'ятнадцяти хвилин завдяки скромно запровадженим правилам: на посмертний розтин номера витратити не більше п'яти хвилин, адже що було, загуло; ніяких жартів і тим паче анекдотів» [4, с. 46]. У наведеному прикладі з роману «Амстердам» ще виразною є авторська іронія, властива оповідачеві. Проте в пізніших романах І. Мак'юена іронії буде вже дедалі менше. Варто зауважити, що уже в «Амстердамі» наявне поєднання як іронії, так і «нової щирості», яка підважує пізнання правди, хоча й не заперечує того, що одна з версій подій чи самої реальності істинна. В «Амстердамі» І. Мак'юен показує, як медіа здатні формувати імітат-реальність, проте на якомусь етапі у персонажів виникає усвідомлення важливості говорити й пізнавати правду. Прагнення з'ясувати, кого ж насправді (Вернона чи Клайва) кохала Моллі Лейн, є екзистенційно значущим. У пізніших романах І. Мак'юена дедалі виразнішим стає дискурс політики, осмислення ролі ідеології в житті суспільства, в управлінні державою: «Розумієте, тільки терор утримує націю в єдності, вся система основана на страху, і ніхто не знає, як це зупинити. Тепер прийдуть аме-

риканці, можливо, з неправильних причин. Але Саддам і БААСівці підуть» [6, с. 62] Генрі Пероун у «Суботі» з медичного погляду прагне пояснити природу політичних і релігійних конфліктів між спільнотами, які репрезентують різні цивілізації. Персонаж розглядає страх (покарання, страту) як інструмент політики, який ніколи не вдається побороти, бо він апелює до базових основ функціонування людини, її психічного єства. Приклади позитивістського (чи, за М. Бівіл, квазіпозитивістського) світогляду властиві оповідачеві роману «Субота» І. Мак'юена: максимально точний, докладний опис буденних ситуацій і подій, у яких дійсність навколо персонажів зафіксована з науковою точністю [6, с. 55]. Крім того, Генрі аналізує людину як біологічну систему, а світ навколо людини механічно розкладає на чинники, які дають можливість простежити причинно-наслідковий зв'язок і виявити закономірності.

Висновки. Дослідження англійського постмодернізму засвідчує функціонування в лоні роману спектра філософських тем і мотивів, які визначають розвиток жанру інтелектуального роману наприкін. ХХ – на поч. ХХІ ст. як провідного. Важливим залишається осмислення проблематики людини й світу, людини та ідеології, репрезентованої через різні форми політики (зокрема, й політики розваг, культурних індустрій та ін., як у романі «Хмарний атлас» Д. Мітчелла). Англійський постмодернізм став тим виразним дискурсом, що сформував свою самобутню лінію розвитку.

Роботи чільних теоретиків постмодернізму (Ф. Джеймсона) інспірують літературознавчі шукання і в площині постпостмодерністського роману Великої Британії (об'єктом уваги стає роман «Хмарний атлас»).

У романістиці І. Мак'юена виокремлюємо комплекс філософських проблем і світоглядних настанов (увага до емоційного; відмова від заперечення «великих наративів», яке було властиве англійському постмодернізму; осмислення ролі медіа у формуванні суспільства), що значною мірою детермінували розвиток постпостмодерністського британського роману, у якому формальні експерименти поєднано із філософськими роздумами про майбутнє цивілізації, безпеки економічної та соціальної політики та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Джумайло О.А. Английский исповедально-философский роман 1980–2000. Ростов-на-Дону : Издательство Южного федерального ун-та, 2011. 320 с.
2. Джумайло О.А. За границами игры: английский постмодернистский роман. 1980–2000. *Вопросы литературы*. 2007. № 5. С. 7–45. URL: <https://voplit.ru/article/za-granitsami-igry-anglijskij-postmodernistskij-roman-1980-2000/>.
3. Дроздовський Д. Метафізичний детермінізм і постметафізичне мислення в романі «Хмарний атлас» Д. Мітчелла. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія*. Том 30 (69). № 3. 2019. Частина 2. С. 160–165. URL: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.3-2/29>.

4. Мак'юен І. Амстердам. / пер. з англ. О. Смольницької. Київ : Видавнича група КМ-БУКС, 2017. 224 с.
5. Мак'юен І. Спокута / пер. з англ. В. Дмитрук. Львів : Кальварія, 2008. 344 с.
6. Мак'юен І. Субота / пер. з англ. В. Дмитрук. Львів : Кальварія, 2007. 256 с.
7. Шалагінов Б. Авангард і літературний мейнстрім ХХІ століття. *Всесвіт*. 2011. № 9–10. С. 220–226.
8. Шалагінов Б. Про аромат влади і аромат рабства: роздуми до ювілею роману Патріка Зюскінда. *Всесвіт*. 2015. № 1–2. С. 222–229.
9. Beville M. Getting Past the 'Post-': History and Time in the Fiction of David Mitchell. URL: <https://www.sic-journal.org/ArticleView.aspx?aid=353>.
10. Hewitt K. Revealing Humanity: the Flexible Language of Literature. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/revealing-humanity-the-flexible-language-of-literature>.
11. Kelly A. "David Foster Wallace and the New Sincerity in American Fiction". *Consider David Foster Wallace: Critical Essays*. / Ed. David Hering. Austin, TX : SSMG Press, 2010, pp. 131–46.
12. Mitchell D. *Cloud Atlas*. London : Random House, 2004. 509 p.
13. *The Contemporary British Novel Since 2000* / edited by James Acheson. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2017. 214 p.
14. *The Routledge Companion to Twenty-First Century Literary Fiction* / edited by D. O'Gorman and R. Eaglestone. London–New York : Routledge, 2018. 474 p.

REFERENCES

1. Beville, M. (2015). *Getting Past the 'Post-': History and Time in the Fiction of David Mitchell*. Retrieved from: <https://www.sic-journal.org/ArticleView.aspx?aid=353>.
2. Dzhumaylo, O.A. (2011). *Angliyskiy ispovedalno-filosofskiy roman 1980–2000 [English Confessional Philosophical Novel 1980–2000]*. Rostov-na-Donu: Izdatelstvo Yuzhnogo federalnogo universiteta. 320 s. [in Russian].
3. Dzhumaylo, O.A. (2007). *Za granicami igry: anglijskij postmodernistskij roman. 1980–2000 [Beyond the frontiers of game: English postmodern novel. 1980–2000]*. *Voprosy literatury [Issues of Literature]*. No. 5. Pp. 7–45. Retrieved from: <https://voplit.ru/article/za-granitsami-igry-anglijskij-postmodernistskij-roman-1980-2000/> [in Russian].
4. Drozdovskiy, D. (2019). Metafizychnyi determinizm i postmetafizychnye myslennia v romani "Khmarnyi atlas" D. Mitchella [Metaphysical Determinism and Postmetaphysical Thinking in D. Mitchell's "Cloud Atlas"]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnogo universytetu imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Filolohiia [Scientific bulletin of V.I. Vernadskyi Tavriya National University]*. V. 30 (69). No. 3. Part 2. Pp. 160–165. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2019.3-2/29> [in Ukrainian].
5. Hewitt, K. Revealing Humanity: the Flexible Language of Literature. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/revealing-humanity-the-flexible-language-of-literature>.
6. Kelly, A. (2010). "David Foster Wallace and the New Sincerity in American Fiction". *Consider David Foster Wallace: Critical Essays*. Ed. David Hering. Austin, TX: SSMG Press, 131–46.
7. Mak'iuen, I. (2017). *Amsterdam [Amsterdam]*. Kyiv: Vydavnycha hrupa KМ-BUKS [in Ukrainian].
8. Mak'iuen, I. (2008). *Spokuta [Atonement]*. Lviv: Kalvariia [in Ukrainian].
9. Mak'iuen, I. (2007). *Subota [Saturday]*. Lviv: Kalvariia [in Ukrainian].
10. Mitchel, D. (2004). *Cloud Atlas: a novel*. London: Random House.
11. Shalahinov, B. (2011). Avanhard i literaturnyi meinstrim ХХІ stolittia [Avant-Garde and Literary Mainstream of the 21st century]. *Vsesvit [Universe]*. No. 9–10. Pp. 220–226 [in Ukrainian].
12. Shalahinov, B. (2015). Pro aromat vlady i aromat rabstva: rozдумы do yuvileiu romanu Patrika Ziuskinda [About Perfume of Power and Perfume of Slavery: Reflections of P. Süskind's Anniversary]. *Vsesvit [Universe]*. No. 1–2. Pp. 222–229 [in Ukrainian].
13. *The Contemporary British Novel Since 2000*; edited by James Acheson. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2017. 214 p.
14. *The Routledge Companion to Twenty-First Century Literary Fiction*; edited by D. O'Gorman and R. Eaglestone. London–New York: Routledge, 2018. 474 p.